

تبیین مشارکت اجتماعی در منطقه مرکزی ایران؛ مطالعه موردی استان مرکزی

غلامرضا غفاری¹

تاریخ دریافت: 89/5/20 تاریخ پذیرش: 90/11/13

چکیده

مشارکت حق انسانی است که به لحاظ غایتی به آزادسازی و اعتماد به خویشتن و از نظر ابزاری به بسیج و نقش آفرینی توده‌های انسانی در حیات اجتماعی منجر می‌شود. تجربه اجرای برنامه‌های توسعه در کشورهای در حال توسعه نشان داده که به دلیل نادیده گرفتن مشارکت مردمی، نتوانسته‌اند به اهداف مورد نظر دست یابند. در این مقاله² با لحاظ نمودن نقش عناصر فرایندی و عملیاتی در دو سطح میانی و خرد با استفاده از سه سازه سرمایه اجتماعی، نظام شخصیت و پایگاه اجتماعی - اقتصادی چارچوب نظری و تجربی مقاله تنظیم شده است. روش تحقیق مورد استفاده اسنادی و پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش افراد بالای هیجده سال ساکن در نقاط شهری و روستایی استان مرکزی می‌باشند. که از این جامعه نمونه‌ای به حجم 1648 نفر انتخاب شده است. نتایج آزمون فرضیه‌های تحقیق در سطح میانی نشان می‌دهد که بین متغیر سرمایه اجتماعی به‌عنوان متغیر سطح میانی با متغیر وابسته تحقیق ارتباط معنادار در سطح اطمینان 99 درصد وجود دارد. در سطح خرد نیز ویژگی‌های شخصیتی رابطه معناداری را در سطح اطمینان 99 درصد با متغیر وابسته تحقیق نشان داده‌اند. علاوه بر این در سطح خرد متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی که از ترکیب متغیرهای درآمد، سطح تحصیلات، نوع مسکن و رتبه شغلی ساخته شده است رابطه معناداری را با متغیر وابسته تحقیق نشان نداده است. نتایج تحلیل چند متغیره نشان می‌دهد که در سطح کل استان متغیرهای سرمایه اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی 39 درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌نمایند. این درصد در مناطق شهری مورد مطالعه 31 درصد و در مناطق روستایی 47 درصد می‌باشد. تحلیل مسیر انجام شده نیز نشان می‌دهد که اثرات مستقیم و غیرمستقیم سرمایه اجتماعی در حوزه کل مورد مطالعه و نیز در حوزه‌های شهری و روستایی بیشتر از اثر متغیر ویژگی‌های شخصیتی است.

واژگان کلیدی: مشارکت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، ویژگی‌های شخصیتی، پایگاه اجتماعی اقتصادی.

1. دانشیار دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران. ghaffary@ut.ac.ir

2. داده‌های مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی بررسی و ارائه راه‌های افزایش مشارکت مردم در عرصه‌های مختلف فرهنگی و اجتماعی استان مرکزی است که برای سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مرکزی اجرا شده است.

مقدمه

از منظر جامعه‌شناسی مشارکت نوعی تعامل چندسویه است. به‌نظر هال¹، تعارض بین دیدگاه‌های عمل‌گرایانه² و دیدگاه‌های عمدتاً فلسفی از مشارکت موجب شده که مفهوم مشارکت تبدیل به یک مفهوم چندوجهی شود و در طی زمان با معانی متفاوتی هویدا شود (هال، 1988: 3). در نتیجه مشارکت مردمی در معنای عام خود همانند سایر سازه‌های حوزه علوم اجتماعی انسانی تحت شرایط اجتماعی متفاوت معانی متعددی پیدا کرده است. رویکردهای نظری جامعه‌شناسی در خصوص مشارکت هر یک برداشت ویژه خود را دارند. در معنای عام مشارکت را نوعی کنش هدفمند دانسته‌اند که در فرایندی تعاملی بین کنشگر و محیط اجتماعی او نمود پیدا می‌کند (زکیا و غفاری، 1380: 12). عده‌ای به بعد ضد انفعالی مشارکت تأکید دارند، از نظر آنان مشارکت فرایندی است که به مداخله اجتماعی خلاق به وسیله افرادی که به تعیین و برآورده ساختن نیازهای خود علاقه‌مندند، می‌انجامد. این کار نه فقط سهیم شدن در فعالیتهای طراحی شده دیگران است و نه صرفاً بهره‌برداری از نظرات فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی، بلکه نوعی پیش‌قدم شدن در تصمیم‌گیری‌های راجع به کار یا چگونگی انجام کار است (اوکلی و مارسدن، 1370: 68). مشارکت اجتماعی دربردارنده انواع کنش‌های فردی و گروهی به‌منظور دخالت در تعیین سرنوشت خود و جامعه و تأثیر نهادن بر فرآیندهای تصمیم‌گیری درباره امور عمومی است (رضایی، 1375: 54). مشارکت اجتماعی دلالت بر گسترش روابط بین‌گروهی در قالب انجمن‌های داوطلبانه، باشگاه‌ها، اتحادیه‌ها و گروه‌هایی دارد که به‌طور معمول خصلتی محلی و غیردولتی دارند که از طریق آن‌ها اعضای یک جامعه در امور محله، شهر و روستا شرکت کرده و به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند.

بیان مسئله

مشارکت به‌عنوان وسیله و ابزار نیازمند فرایند اصلاح و بهبود است و به‌عنوان هدف نیازمند دگرگونی‌های ساختاری است و باید در سطوح ساختاری (کلان)، فرایندی (میانی) و

1 . Hall

2 . Pragmatic

عاملیتی (خرد) مورد تبیین قرار گیرد که در این مقاله فقط به دو سطح میانی و خرد بسنده شده است، هر چند که رابطه متعامل و دیالکتیک گونه این سطوح را هرگز نباید از نظر دور داشت. در سطح میانی از سازه سرمایه اجتماعی و در سطح خرد از سازه ویژگی های شخصیتی و پایگاه اجتماعی - اقتصادی استفاده شده است. در نتیجه مسئله تحقیق به پرسش های انضمامی زیر تحویل شده است.

1. آیا ویژگی های شخصیتی چون خاص گرایی، بیگانگی اجتماعی، تقدیر گرایی، روحیه مشارکتی و سنت گرایی میزان مشارکت اجتماعی متفاوتی را موجب می شود؟
2. سرمایه اجتماعی چه ارتباطی با مشارکت اجتماعی دارد؟
3. آیا پایگاه اجتماعی - اقتصادی موجب تفاوت در مشارکت اجتماعی می شود؟

ابعاد نظری

رویکرد ساختاری کارکردی که از منظر نظام مندی و کارکردی مشارکت را تعریف می کند مشارکت را فرایندی می داند که در آن اجزاء و عناصر متشکله نظام به گونه ای کارکرد دارند که به ثبات و موازنه اجتماعی منجر می شود. در این رویکرد توسعه نیافتن ساختارهای لازم برای نهادی کردن مشارکت به انقراض و سقوط سیاسی نظام اجتماعی می انجامد (مردوخی، 1373: 71). نظریه پردازان این رویکرد در قالب الگوی نوسازی در سطوح اجتماعی اقتصادی، سیاسی و فرهنگی و نظریه نهادی توسعه با تأکید بر سطوح فردی و میانی که معطوف به نظام شخصیت، فرایندها و نهادهای اجتماعی است. شناسایی مبین های مشارکت اجتماعی را مورد توجه قرار داده اند. به نظر آن ها بدون رشد شخصیت اجتماعی مشارکت اجتماعی آگاهانه و داوطلبانه تحقق پیدا نمی کند. بنابراین با تغییر در نظام تمایلات افراد در طی فرایند جامعه پذیری و فرهنگ پذیری باید به بسط اخلاق مسئولیت، خردورزی، خوداتکایی، فعال گرایی، عام گرایی و میل به پیشرفت که زمینه ساز مشارکت اجتماعی هستند اقدام کرد. آن ها با تأکید بر اراده گرایی بر این باور هستند که مردم قادرند دنیای اجتماعی خود را خود شکل دهند، بدون این که تابع محدودیت های ساختارهای اجتماعی باشند (دشتی، 1376: 23). به تعبیر رولند کولین¹ مشارکت مؤثر مستلزم وجود انگیزه های شخصی است،

1 . Roland Colin

به عبارتی مشارکت قبل از این که نمود عینی پیدا کند پدیده‌ای ذهنی است که باید آن را در افکار، عقاید، رفتار و خلاصه در فرهنگ مردم جستجو کرد. برای درونی‌سازی فرهنگ مشارکت باید بسیاری از قالب‌های پیش ساخته ذهنی را دگرگون ساخت و این امر بدون کار فرهنگی میسر نمی‌شود. از منظر رویکرد کارکردی ساختی برای تسریع در ورود افراد جامعه به فرایند مشارکت در جهت‌گیری‌ها و ویژگی‌های شخصیتی افراد جامعه باید تغییراتی حادث شود، بر این مبناست که بر متغیرهای الگویی مورد نظر پارسونز که بیانگر دو شیوه متفاوت جهت‌گیری ارزشی در ایفای نقش است و دلالت بر الگوهای ارزشی متفاوت حاکم بر رفتار فرد در ارتباط با دیگران دارند تأکید می‌شود.

رویکرد تضاد در تعریف مشارکت بر فرایند توانمندسازی و قدرت‌دادن به حاشیه‌نشینان و محرومان تأکید دارد و مشارکت را فرایند آگاهانه تقسیم قدرت و منابع کمیاب و فراهم‌سازی فرصت برای رده‌های پایین جمعیتی جهت بهبود شرایط زندگی آن‌ها می‌داند. وقتی مشارکت را به‌عنوان فراگرد نیرومندسازی در نظر می‌گیریم آن مبتنی بر سه ارزش سهیم کردن مردم در قدرت و اختیار دادن به مردم برای نظارت بر سرنوشت خویش و بازگشودن فرصت‌های پیشرفت به روی رده‌های زیرین جامعه خواهد بود که حاصل آن تسهیل در شنیدن صدای دیگران، احساس مالکیت کردن، از میان بردن حاشیه‌نشینی، نیرومند ساختن ناتوانان و در هم‌شکستن فرهنگ سکوت خواهد بود (طوسی، 1370: 8). به نظر کولین ماهیت مشارکت وابسته و مبتنی بر نظام قدرت است. مشارکت در توسعه وقتی معنای واقعی و کامل خود را پیدا می‌کند که در ساز و کارهای مرکزی حیات اجتماعی نفوذ نماید. برای اینکه مشارکت تبدیل به قدرت شود باید تثبیت و نهادینه شود. چگونگی رابطه میان دولت و مردم در قالب سازمان‌های غیرمتمرکز و نهادهای مدنی که امکان صعود به قدرت را فراهم می‌نمایند تعیین‌کننده وجود یا عدم وجود مشارکت واقعی خواهند بود؛ البته کولین نقش ارزش‌های فرهنگی، هویت و میراث فرهنگی یک جامعه را در تحقق و تقویت مشارکت نیز مورد توجه قرار داده و معتقد است نهادهای مشارکتی که از بیرون بر جامعه تحمیل می‌شوند نخواهند توانست دوام و اثرگذاری لازم را داشته باشند و اگر تحمیلی باشند موجب بیگانگی و در نهایت موجب ناآرامی‌های سیاسی می‌شوند

(کولین، 1986:65). پس تحول در نظام ارزشی حاکم بر رفتار و دگرگونی در نظام قدرت و توجه به شالوده‌های فرهنگی در فرایند مشارکت از زمینه‌های مهم و تأثیرگذار هستند. با توجه به پیچیدگی و ابعاد متعدد و چندگانه واقعیت اجتماعی، چون مشارکت اجتماعی، و پرهیز از هر نوع تقلیل‌گرایی در دو دهه اخیر در نوشته‌های توسعه‌پارادایم ترکیبی رشد یافته که معتقد است در تبیین واقعیت‌ها و فرآیندهای اجتماعی باید نگاهی کل‌گرایانه‌تر داشت و نوعی کثرت‌گرایی روش‌شناختی را پذیرفت و به ابعاد و ساحت‌های مختلف در سطوح فردی و کلان و نیز اثرگذاری و رابطه متعامل بین کنشگران و ساختارهای اجتماعی توجه کرد.

چارچوب نظری تحقیق

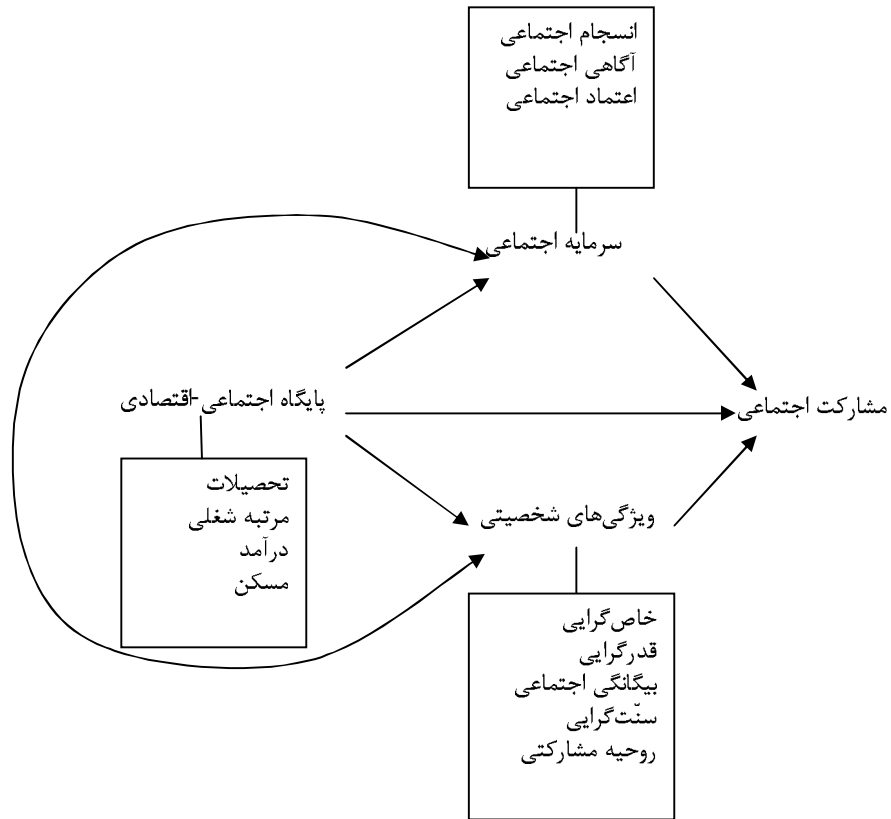
باتوجه به مباحث مفهومی و نظری مطرح شده در این مقاله تأکید بر دو عنصر فرایندی¹ و عاملیتی² است و از ورود به عناصر ساختاری³ اجتناب شده است.⁴ عناصر فرایندی در قالب مفهوم سرمایه اجتماعی در مقیاس میانی و در نهایت عناصر عاملیتی باتوجه به ویژگی‌های شخصیتی و موقعیتی کنشگران اجتماعی در مقیاس خرد مورد بررسی قرار می‌گیرند. در نتیجه مدل نظری اولیه را در شکل انضمامی و تجربی آن باتوجه به عناصر میانی و خرد آن که قابلیت مطالعه در سطح خرد را دارند می‌توان به صورت مشخص‌تر در قالب دیاگرام زیر که حکم مدل تجربی این مقاله را دارد ترسیم نمود.

1 . Processional

2 . Agential

3 . Structural

4. عناصر ساختاری عمدتاً شامل ساختار سیاسی به خصوص نقش دولت در فرایند مشارکت اجتماعی می‌شود که در مقیاس کلان با عنایت به نقشی که دولت در قالب برنامه‌های سیاست‌های توسعه‌ای ایفا می‌کند به لحاظ اسنادی مورد تحلیل قرار می‌گیرند.

فرضیه‌ها

- با توجه به مدل تجربی بالا فرضیه‌های اصلی مقاله عبارت‌اند از:
1. بین میزان انسجام اجتماعی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد.
  2. بین میزان آگاهی اجتماعی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد.
  3. بین میزان اعتماد اجتماعی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد.
  4. بین میزان تمایل به خاص‌گرایی فرد و میزان مشارکت اجتماعی او رابطه وجود دارد.

5. بین‌میزان‌قدرگرایی فرد و میزان مشارکت اجتماعی او رابطه وجود دارد.
6. بین‌میزان‌بیگانگی اجتماعی فرد و میزان مشارکت اجتماعی او رابطه وجود دارد.
7. بین‌میزان‌روحیه مشارکتی فرد و میزان مشارکت اجتماعی او رابطه وجود دارد.
- 8- بین‌میزان‌سنت‌گرایی فرد و میزان مشارکت اجتماعی او رابطه وجود دارد.
- 9- بین‌پایگاه اجتماعی - اقتصادی فرد و میزان مشارکت اجتماعی او رابطه وجود دارد.

روش و تکنیک تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده اسنادی و پیمایشی در دو سطح توصیفی و ربطی است. از روش اسنادی برای بررسی ابعاد مفهومی، نظری و تجربی موضوع و از روش تحقیق پیمایشی توصیفی برای بررسی میزان مشارکت افراد در عرصه‌های فرهنگی و اجتماعی از پیمایش ربطی نیز به‌منظور بررسی کیفیت ارتباط بین متغیرهای تحقیق و عموماً در قالب متغیر وابسته و متغیرهای مستقل مورد استفاده قرار گرفته است؛ در این مطالعه، بر مبنای روش‌های پژوهشی اختیار شده از دو تکنیک فیش‌برداری از اسناد و پرسشنامه استفاده شده است که با به‌کارگیری تکنیک اول تلاش شده تا سوابق موجود در زمینه موضوع مورد مطالعه، ادبیات نظری و تجربی مربوط به مشارکت به ویژه مشارکت فرهنگی و اجتماعی گردآوری و دسته‌بندی گردند. در نتیجه پس از واکاوی ابعاد مفهومی و نظری ارائه گردیده است. برای جمع‌آوری داده‌های لازم جهت آزمون آماری مدل تحقیق از تکنیک پرسشنامه استفاده شده است به این ترتیب که ابتدا با توجه به متغیرهای لحاظ‌شده در مدل پرسشنامه اولیه تهیه شده است که به‌منظور چارچوب نظری و مدل تجربی تحقیق سنجش میزان روایی و پایایی پرسشنامه و رفع نواقص احتمالی ابتدا پیش‌آزمون پرسشنامه صورت گرفته است در نهایت، پس از تعیین اعتبار و روایی پرسشنامه¹، پرسشنامه نهایی تحقیق آماده شده که با بهره‌گیری از مجموعه‌ای از پرسشگران ماهر و با تجربه داده‌های تحقیق از جامعه آماری منتخب جمع‌آوری شده است.

1. الفای کرونباخ متغیرهای ترکیبی انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، آگاهی اجتماعی، خاص‌گرایی، قدرگرایی، بیگانگی اجتماعی، روحیه مشارکتی و سنت‌گرایی به ترتیب عبارت‌اند از: 172، 178، 169، 178، 176، 175، 177 و 176.

جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

جامعه آماری این پژوهش، کلیه افراد بالای هیجده سال ساکن در نقاط شهری و روستایی استان مرکزی می‌باشند. در مناطق شهری شش خوشه انتخاب شده، براساس سرشماری سال 1375 جمعیتی به حجم 357692 نفر و در مجموعه 20 دهستان انتخاب شده 14703 نفر ساکن می‌باشند که با استفاده از فرمول کوکران برای دو بخش شهری و روستایی نمونه‌ای به حجم 1648 نفر (1065 نفر برای جامعه شهری و 583 نفر برای جامعه روستایی) برآورد شده است.

توصیف و تحلیل داده‌ها

الف. توصیف

در جامعه مورد بررسی میزان عضویت انجمنی در بین افراد مورد بررسی در سطح پایینی قرار دارد. این عضویت در هیچ انجمنی حتی به پنج درصد هم نمی‌رسد. میزان فعالیت داوطلبانه در بین افراد مورد مطالعه در سطح متوسط به پایین دارد. تماس اجتماعی در بین افراد مورد مطالعه در 9/86 درصد موارد تماس وجود دارد و در 90/13 درصد موارد تماس وجود ندارد که در مجموع دلالت بر میزان تماس اجتماعی در سطح پایین دارد.

- ترکیب متغیرهای عضویت انجمنی، فعالیت انجمنی، تماس اجتماعی، که سازنده متغیر مشارکت اجتماعی در معنای عینی آن هستند نشان می‌دهد که 74/6 درصد افراد مورد بررسی دارای مشارکت در سطح پایین، 15/4 درصد دارای مشارکت در سطح متوسط و فقط 10 درصد دارای مشارکت نسبتاً بالایی هستند.

- در 49/4 درصد پاسخگویان میزان تمایل به مشارکت در سطح زیاد و خیلی زیاد وجود دارد و در 50/6 درصد آن‌ها میزان تمایل به مشارکت در سطح کم و خیلی کم وجود دارد.

چنین داده‌هایی حکایت از پایین بودن مشارکت‌های مردمی در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی در سطح استان دارند.

- میزان انسجام اجتماعی در بین افراد مورد مطالعه در 4/6 درصد موارد خیلی کم، در 38/1 درصد کم، در 43/8 درصد زیاد و در 13/5 درصد خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند.

- در مجموع میزان انسجام اجتماعی و بده‌بستان اجتماعی در بین افراد در سطح متوسط قرار دارد.
- اعتماد اجتماعی در دو سطح اعتماد بین شخصی و اعتماد به مسئولان دولتی مورد سنجش قرار گرفته است. میزان اعتماد بین شخصی در بین افراد مورد مطالعه در 1 درصد موارد خیلی زیاد، در 24/2 درصد موارد زیاد، در 51/7 درصد موارد کم و در 23/1 درصد موارد خیلی کم بوده‌اند. که مجموع ارزیابی از میزان اعتماد بین شخصی در بین افراد دلالت بر میزان اعتماد بین شخصی در سطح متوسط به پایین است. میزان اعتماد به دولت در بین افراد مورد مطالعه در 0/8 درصد موارد خیلی زیاد، در 52/4 درصد موارد زیاد، در 45/3 درصد موارد کم و در 1/5 درصد موارد خیلی کم عنوان کرده‌اند.
- میزان قدرگرایی در بین افراد مورد مطالعه در 6/9 درصد موارد خیلی زیاد، در 49/4 درصد موارد زیاد، در 42/7 درصد موارد کم و در یک درصد موارد خیلی کم بوده‌اند.
- بیگانگی اجتماعی در بین افراد مورد مطالعه در 24/3 درصد موارد خیلی زیاد، در 65/8 درصد موارد زیاد، در 7/6 درصد موارد کم و در 2/3 درصد موارد خیلی کم می‌باشد.
- سنت‌گرایی در بین افراد مورد مطالعه در 3/7 درصد موارد خیلی زیاد، در 51 درصد موارد زیاد، در 43/3 درصد موارد کم و در 2 درصد موارد خیلی کم بوده است.
- تمایل به خاص‌گرایی نسبت به عام‌گرایی در جامعه مورد بررسی قوت بیشتری دارد، زیرا 64/2 درصد دارای خاص‌گرایی زیاد، 26/2 درصد متوسط و 9/6 درصد دارای خاص‌گرایی کم هستند و به لحاظ عام‌گرایی 26/3 درصد دارای عام‌گرایی کم، 58/1 درصد دارای عام‌گرایی متوسط و فقط 15/6 درصد دارای عام‌گرایی زیاد هستند.
- به لحاظ آگاهی اجتماعی نیز 16/1 درصد دارای آگاهی اجتماعی کم، 56/1 درصد متوسط و 27/8 درصد دارای آگاهی اجتماعی زیاد هستند.
- 8/9 درصد افراد مورد بررسی بی‌سواد، 29/2 درصد دارای سطح تحصیلی ابتدایی، 11/7 درصد سطح راهنمایی، 41/5 درصد دیپلم و کاردانی و 8/8 درصد دارای پایه تحصیلی کارشناسی و بالاتر بوده‌اند.

- به لحاظ درآمد ماهیانه 54 درصد افراد مورد بررسی درآمد خود را اعلام ننموده‌اند، لیکن از میان کسانی که درآمد خود را عنوان نموده‌اند، پس از طبقه‌بندی آن‌ها در سه گروه با درآمد ماهیانه زیر 150 هزار تومان، دارای درآمد 151 تا 300 هزار تومان و دارای درآمد بالاتر از 301 هزار تومان.
- از میان جمعیت شاغل 40/9 درصد افراد در مشاغل کشاورزی و دامداری فعالیت دارند که عمده آن مربوط به جامعه روستایی مورد بررسی می‌شود. 26/8 درصد در مشاغل آموزشی و فرهنگی، 19/8 درصد در مشاغل خدماتی، 10/8 درصد در مشاغل فنی و 1/6 درصد در مشاغل عالی فعالیت دارند.
- به لحاظ وضع فعالیت 33/1 درصد افراد مورد بررسی وضعیت خود را شاغل، 36/5 درصد خانه‌دار که مربوط به جمعیت زنان مورد بررسی می‌شود، 17/1 درصد محصل و دانشجو، 8/4 درصد بیکار در جستجوی کار و 4/9 درصد بازنشسته و مستمری‌بگیر اعلام کرده‌اند.
- 34/5 درصد از افراد مورد بررسی در گروه پایگاه اجتماعی- اقتصادی پایین، 57/5 درصد در گروه متوسط و 8 درصد در گروه پایگاه اجتماعی- اقتصادی بالا قرار گرفته‌اند.

ب. آزمون فرضیه‌ها

در بخش فرضیه‌های میانی این پژوهش سه فرضیه با متغیرهای مستقل انسجام اجتماعی، میزان آگاهی اجتماعی و اعتماد اجتماعی طرح شده‌اند که آزمون آن‌ها به قرار زیر است:

فرضیه 1: بین میزان انسجام اجتماعی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد. متغیرهای این فرضیه در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند. بنابراین برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی دو متغیره استفاده شده است. که با توجه به سطح معناداری نتایج حاصل شده فرضیه تحقیق (H_1) در سطح اطمینان 99 درصد مورد پذیرش و فرضیه صفر (H_0) رد می‌شود. میزان همبستگی بین این دو متغیر برابر با 0/35 است جهت رابطه مستقیم است. به این معنا که با افزایش در انسجام اجتماعی میزان مشارکت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد.

فرضیه 2: بین میزان اعتماد اجتماعی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد. متغیرهای این فرضیه در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند. بنابراین برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی دو متغیره استفاده شده است. که با توجه به سطح معناداری نتایج حاصل شده فرضیه تحقیق (H_1) در سطح اطمینان 99 درصد مورد پذیرش و فرضیه صفر (H_0) رد می‌شود. میزان همبستگی بین این دو متغیر برابر با 0/58 است جهت رابطه مستقیم می‌باشد. به این معنا که با افزایش در اعتماد اجتماعی میزان مشارکت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد.

فرضیه 3: بین آگاهی اجتماعی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد. متغیرهای این فرضیه در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند. بنابراین برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی دو متغیره استفاده شده است. که با توجه به سطح معناداری نتایج حاصل شده فرضیه تحقیق (H_1) در سطح اطمینان 99 درصد مورد پذیرش و فرضیه صفر (H_0) رد می‌شود. میزان همبستگی بین این دو متغیر برابر با 0/35 است جهت رابطه مستقیم است؛ به این معنا که با افزایش آگاهی اجتماعی میزان مشارکت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد.

ماتریس همبستگی متغیرهای مطرح شده در سطح میانی که بر مبنای آن آزمون فرضیه‌های تحقیق انجام شده است در جدول (1) آورده شده است.

جدول شماره 1. ماتریس همبستگی بین متغیرهای سطح میانی

متغیرها	مشارکت	انسجام اجتماعی	اعتماد اجتماعی	آگاهی اجتماعی
مشارکت	1			
انسجام اجتماعی	0/349 0/000 1648	1		
اعتماد اجتماعی	0/584 0/000 1648	0/345 0/000 1648	1	
آگاهی اجتماعی	0/351 0/000 1648	0/273 0/000 1648	349 0/000 1648	1

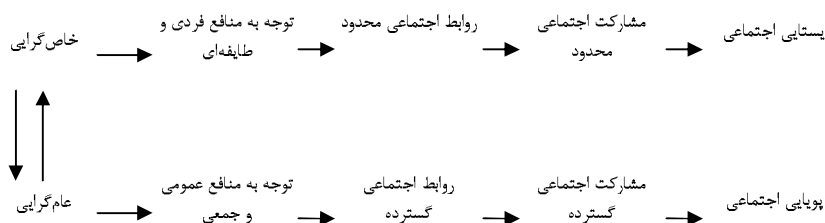
در قسمت فرضیه‌های خرد شش فرضیه مطرح شده‌اند که متغیرهای پنج فرضیه اول در مقایسه فاصله‌ای مورد سنجش قرار گرفته‌اند متغیرهای مستقل این پنج فرضیه عبارت‌اند از: خاص‌گرایی، قدر‌گرایی، بیگانگی اجتماعی، روحیه مشارکتی و سنت‌گرایی ماتریس همبستگی متغیرهای این فرضیه‌ها به قرار جدول (2) است.

جدول شماره 2. ماتریس همبستگی بین متغیرهای خرد

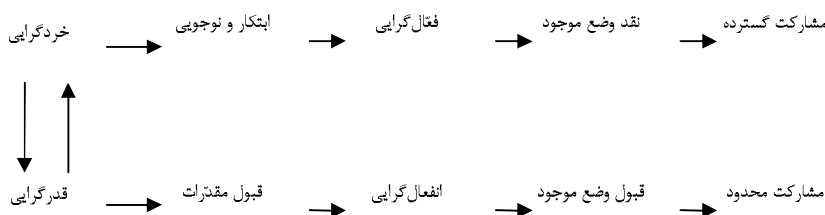
متغیرها	مشارکت	خاص‌گرایی	قدر‌گرایی	بیگانگی	روحیه مشارکتی	سنت‌گرایی
مشارکت	1					
خاص‌گرایی	-0/103 0/000 1648	1				
قدر‌گرایی	-0/226 0/000 1648	0/137 0/000 1648	1			
بیگانگی	-0/284 0/000 1648	0/191 0/000 1648	0/266 0/000 1648	1		
روحیه مشارکتی	0/193 0/000 1648	-0/086 0/000 1648	-0/213 0/000 1648	-0/267 0/000 1648	1	
سنت‌گرایی	-0/235 0/000 1648	0/148 0/000 1648	0/388 0/000 1648	0/302 0/000 1648	-0/333 0/000 1648	1

فرضیه 4: بین میزان خاص‌گرایی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد. چون متغیرهای این فرضیه در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند. برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی استفاده شده است که با توجه به آماره‌های ماتریس بالا رابطه معناداری در سطح اطمینان 99 درصد در بین متغیرهای این فرضیه وجود دارد. در نتیجه

فرضیه تحقیق (H_1) مورد پذیرش و فرضیه (H_0) رد می‌شود. میزان همبستگی بین متغیرها برابر با 0/1- است که بیانگر رابطه معکوس است به این معنا که با افزایش خاص‌گرایی میزان مشارکت اجتماعی - فرهنگی کاهش پیدا می‌کند.

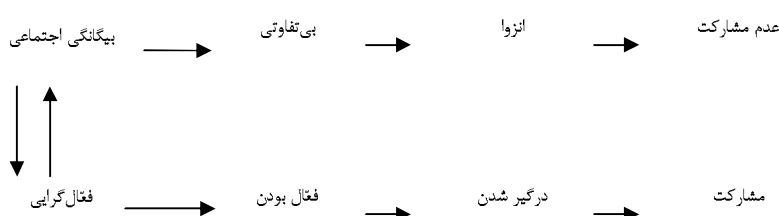

فرضیه 5: بین میزان قدرگرایی و میزان مشارکت فرهنگی - اجتماعی رابطه وجود دارد. چون متغیرهای این فرضیه در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند. برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی استفاده شده است که با توجه به آماره‌های ماتریس فوق رابطه معناداری در سطح اطمینان 99 درصد در بین متغیرهای این فرضیه وجود دارد. در نتیجه فرضیه تحقیق (H_1) مورد پذیرش و فرضیه (H_0) رد می‌شود. میزان همبستگی بین متغیرها برابر با 0/23- است که بیانگر رابطه معکوس است به این معنا که با افزایش قدرگرایی میزان مشارکت اجتماعی - فرهنگی کاهش پیدا می‌کند.

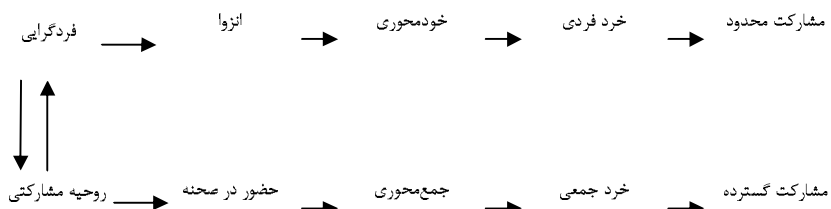

فرضیه 6: بین میزان بیگانگی اجتماعی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد. چون متغیرهای این فرضیه در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند. برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی استفاده شده است که با توجه به آماره‌های ماتریس فوق رابطه

معناداری در سطح اطمینان 99 درصد در بین متغیرهای این فرضیه وجود دارد. در نتیجه فرضیه تحقیق (H_1) مورد پذیرش و فرضیه (H_0) رد می‌شود. میزان همبستگی بین متغیرها برابر با 0/28- است که بیانگر رابطه معکوس است به این معنا که با افزایش بیگانگی اجتماعی میزان مشارکت اجتماعی کاهش پیدا می‌کند.

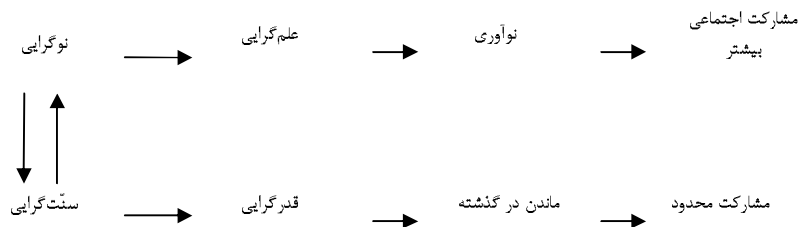

فرضیه 7: بین میزان روحیه مشارکتی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد. چون متغیرهای این فرضیه در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند. برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی استفاده شده است که با توجه به آماره‌های ماتریس فوق رابطه معناداری در سطح اطمینان 99 درصد در بین متغیرهای این فرضیه وجود دارد. در نتیجه فرضیه تحقیق (H_1) مورد پذیرش و فرضیه (H_0) رد می‌شود. میزان همبستگی بین متغیرها برابر با 0/2 است که بیانگر رابطه معکوس است به این معنا که با افزایش روحیه مشارکتی میزان مشارکت اجتماعی افزایش پیدا می‌کند.

فرضیه 8: بین میزان سنت‌گرایی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد. چون متغیرهای این فرضیه در سطح سنجش فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند. برای آزمون این فرضیه از آزمون همبستگی استفاده شده است که با توجه به آماره‌های ماتریس فوق رابطه

معناداری در سطح اطمینان 99 درصد در بین متغیرهای این فرضیه وجود دارد. در نتیجه فرضیه تحقیق (H_1) مورد پذیرش و فرضیه (H_0) رد می‌شود. میزان همبستگی بین متغیرها برابر با 0/24- است که بیانگر رابطه معکوس است به این معنا که با افزایش سنت‌گرایی میزان مشارکت اجتماعی کاهش پیدا می‌کند.

فرضیه 9: بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی و میزان مشارکت اجتماعی رابطه وجود دارد. پایگاه اجتماعی- اقتصادی از ترکیب رتبه‌های مربوط به متغیرهای رتبه شغلی، سطح تحصیلات، وضعیت مسکن و میزان درآمد ماهیانه شاخص‌سازی شده است. نتایج حاصل از آزمون این فرضیه نشان می‌دهد که سطح معناداری این دو متغیر 0/23 است پس رابطه معناداری بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی و مشارکت اجتماعی وجود ندارد. در نتیجه فرضیه تحقیق رد می‌شود.

ج. بررسی روابط چندگانه و آزمون مدل تجربی تحقیق

مدل تجربی تحقیق با توجه به متغیرهای سطوح میانی و خرد تحقیق تنظیم شده است که سه متغیر مستقل وابسته این مدل که به صورت ترکیبی مورد سنجش قرار گرفته‌اند عبارت‌اند از:

1. سرمایه اجتماعی (شامل متغیرهای انسجام اجتماعی، آگاهی اجتماعی و اعتماد اجتماعی)
2. ویژگی‌های شخصیتی (شامل متغیرهای خاص‌گرایانه، قدرگرایی، بیگانگی اجتماعی، سنت‌گرایی و روحیه مشارکتی)
3. پایگاه اجتماعی- اقتصادی (شامل متغیرهای تحصیلات، مرتبه شغلی، درآمد و نوع مسکن)
4. مشارکت اجتماعی (شامل متغیرهای عضویت مشارکتی، موقعیت مشارکتی، فعالیت داوطلبانه و تماس اجتماعی)

برای بررسی روابط چندگانه بین متغیرهای مطرح شده و نیز بررسی مدل تجربی تحقیق از تکنیک آماری رگرسیون چندمتغیره استفاده گردیده است که این مدل ابتدا در سطح جامعه آماری کل (استان) و سپس به تفکیک مناطق شهری و روستایی مورد آزمون قرار گرفته است.

نتایج رگرسیون چندمتغیره در جامعه آماری کل

در جدول (4) نتایج آماری روابط چندگانه بین سه متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق، پس از هم جهت‌سازی متغیرهای مربوط به ویژگی‌های شخصیتی آورده شده است.

جدول شماره 4. نتایج روابط چندگانه در جامعه آماری کل

مقدار $F = 354/6$		همبستگی چندگانه:		$R = 0/63$
سطح معناداری = $0/000$		ضریب تعیین:		$R^2 = 0/39$
مقدار ثابت = $1/52$		ضریب تعیین تعدیل‌شده:		$R^2 = 0/39$
متغیرهای مستقل	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد	مقدار t	سطح معناداری
سرمایه اجتماعی	0/33	0/58	29/2	/000
ویژگی‌های شخصیتی	0/15	0/13	6/5	/000
پایگاه اجتماعی-اقتصادی	0/05	0/02	1/05	0/29

متغیر وابسته: مشارکت اجتماعی

باتوجه به اینکه رابطه بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی با متغیر وابسته تحقیق در سطح معناداری قرار ندارد، در نتیجه متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی از معادله حذف و مجدداً معادله در مورد آزمون قرار گرفته است که نتایج آن در جدول (5) ارائه شده است.

جدول شماره 5. نتایج روابط چندگانه در جامعه آماری کل

مقدار $F = 531/33$		همبستگی چندگانه:		$R = 0/63$
سطح معناداری = $0/000$		ضریب تعیین:		$R^2 = 0/39$
مقدار ثابت = $1/64$		ضریب تعیین تعدیل‌شده:		$R^2 = 0/39$
متغیرهای مستقل	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد	مقدار t	سطح معناداری
سرمایه اجتماعی	0/33	0/58	29/2	/000
ویژگی‌های شخصیتی	0/15	0/13	6/5	/000

متغیر وابسته: مشارکت اجتماعی

نتایج حاصل شده از جدول (5) نشان می‌دهند که:

1. با توجه به مقدار F و سطح معناداری آن معادله رگرسیون معادله معتبری است.
2. همبستگی چندگانه دو متغیر مستقل با متغیر وابسته معادله برابر با 0/63 است.
3. مقدار واریانس تبیین شده از متغیر وابسته توسط دو متغیر مستقل معادله برابر با 0/39 است، به عبارت دیگر 39 درصد تغییرات مربوط به مشارکت اجتماعی در جامعه مورد بررسی ناشی از دو متغیر سرمایه اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی افراد مورد بررسی است.
4. با توجه به معنادار بودن آزمون‌های t هر دو متغیر مستقل معادله رابطه معناداری با متغیر وابسته تحقیق دارند.
5. ضرایب استاندارد محاسبه شده نشان می‌دهند که سرمایه اجتماعی از ضریب 0/58 و ویژگی‌های شخصیتی از ضریب 0/13 برخوردار است. در نتیجه با توجه به قابلیت محاسبه ضرایب استاندارد شده سرمایه اجتماعی نسبت به ویژگی‌های شخصیتی از سهم و تأثیر بیشتری برخوردار است.

نتایج رگرسیون چندمتغیره در جامعه شهری مورد بررسی

در جدول (6) نتایج آماری روابط چندگانه بین سه متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق پس از هم جهت‌سازی متغیرهای مربوط به ویژگی‌های شخصیتی آورده شده است.

جدول شماره 6. نتایج روابط چندگانه در جامعه شهری

متغیرهای مستقل	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد	مقدار t	سطح معناداری
سرمایه اجتماعی	0/29	0/54	20/7	/000
ویژگی‌های شخصیتی	0/07	0/06	2/34	0/02
پایگاه اجتماعی-اقتصادی	0/05	0/03	1/2	0/24

متغیر وابسته: مشارکت اجتماعی

باتوجه به اینکه رابطه بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی با متغیر وابسته تحقیق در سطح معناداری قرار ندارد، در نتیجه متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی از معادله حذف و مجدداً معادله در مورد آزمون قرار گرفته است که نتایج آن در جدول (7) ارائه شده است.

جدول شماره 7. نتایج روابط چندگانه در جامعه شهری

مقدار $F = 236/5$		همبستگی چندگانه:		$R = 0/56$	
سطح معناداری = $0/000$		ضریب تعیین:		$R^2 = 0/31$	
مقدار ثابت = $3/07$		ضریب تعیین تعدیل شده:		$R^2 = 0/3$	
متغیرهای مستقل	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد	مقدار t	سطح معناداری	
سرمایه اجتماعی	0/29	0/54	20/72	/000	
ویژگی‌های شخصیتی	0/08	0/06	2/4	0/01	

متغیر وابسته: مشارکت اجتماعی

نتایج حاصل شده از جدول (7) نشان می‌دهند که:

1. با توجه به مقدار F و سطح معناداری آن معادله رگرسیون معادله معتبری است.
2. همبستگی چندگانه دو متغیر مستقل با متغیر وابسته معادله برابر با $0/56$ است.
3. مقدار واریانس تبیین شده از متغیر وابسته توسط دو متغیر مستقل معادله برابر با $0/31$ است. به عبارت دیگر 31 درصد تغییرات مربوط به مشارکت اجتماعی در جامعه مورد بررسی ناشی از دو متغیر سرمایه اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی افراد مورد بررسی است.
4. با توجه به معنادار بودن آزمون‌های t هر دو متغیر مستقل معادله رابطه معناداری با متغیر وابسته تحقیق دارند.
5. ضرایب استاندارد محاسبه شده نشان می‌دهند که سرمایه اجتماعی از ضریب $0/54$ و ویژگی‌های شخصیتی از ضریب $0/06$ برخوردار است. در نتیجه با توجه به قابلیت محاسبه ضرایب استاندارد شده سرمایه اجتماعی نسبت به ویژگی‌های شخصیتی از سهم و تأثیر بیشتری برخوردار است.

نتایج رگرسیون چندمتغیره در جامعه روستایی مورد بررسی

در جدول (8) نتایج آماری روابط چندگانه بین سه متغیر مستقل و متغیر وابسته تحقیق پس از هم جهت‌سازی متغیرهای مربوط به ویژگی‌های شخصیتی آورده شده است.

جدول شماره 8. نتایج روابط چندگانه در جامعه روستایی

مقدار $F=170$		همبستگی چندگانه:		$R=0/69$
سطح معناداری $=0/000$		ضریب تعیین:		$R^2=0/47$
مقدار ثابت $=1/04$		ضریب تعیین تعدیل‌شده:		$R^2=0/47$
متغیرهای مستقل	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد	مقدار t	سطح معناداری
سرمایه اجتماعی	0/37	0/6	18/7	/000
ویژگی‌های شخصیتی	0/2	0/19	5/8	/000
پایگاه اجتماعی-اقتصادی	0/1	0/03	1/01	0/31

متغیر وابسته: مشارکت اجتماعی

باتوجه به اینکه رابطه بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی با متغیر وابسته تحقیق در سطح معناداری قرار ندارد در نتیجه متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی از معادله حذف و مجدداً معادله در مورد آزمون قرار گرفته است که نتایج آن در جدول (9) ارائه شده است.

جدول شماره 9. نتایج روابط چندگانه در جامعه روستایی

مقدار $F=255/8$		همبستگی چندگانه:		$R=0/69$
سطح معناداری $=0/000$		ضریب تعیین:		$R^2=0/47$
مقدار ثابت $=0/46$		ضریب تعیین تعدیل‌شده:		$R^2=0/46$
متغیرهای مستقل	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد	مقدار t	سطح معناداری
سرمایه اجتماعی	0/2	0/6	18/7	/000
ویژگی‌های شخصیتی	0/38	0/19	5/8	/000

متغیر وابسته: مشارکت اجتماعی

نتایج حاصل شده از جدول (9) نشان می‌دهند که:

1. با توجه به مقدار F و سطح معناداری آن معادله رگرسیون معادله معتبری است.
2. همبستگی چندگانه دو متغیر مستقل با متغیر وابسته معادله برابر با $0/69$ است.

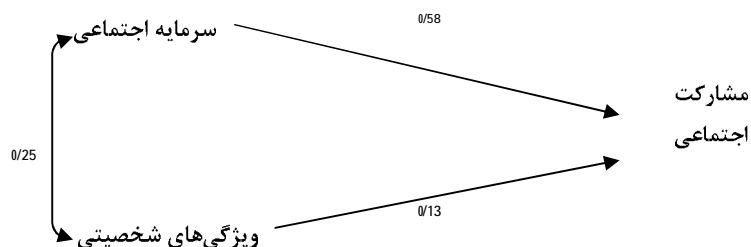
3. مقدار واریانس تبیین شده از متغیر وابسته توسط دو متغیر مستقل معادله برابر با 0/47 است. به عبارت دیگر 47 درصد تغییرات مربوط به مشارکت اجتماعی در جامعه مورد بررسی ناشی از دو متغیر سرمایه اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی افراد مورد بررسی است.

4. با توجه به معنادار بودن آزمون‌های t هر دو متغیر مستقل معادله رابطه معناداری با متغیر وابسته تحقیق دارند.

5. ضرایب استاندارد محاسبه شده نشان می‌دهند که سرمایه اجتماعی از ضریب 0/6 و ویژگی‌های شخصیتی از ضریب 0/08 برخوردار است. در نتیجه با توجه به قابلیت محاسبه ضرایب استاندارد شده سرمایه اجتماعی نسبت به ویژگی‌های شخصیتی از سهم و تأثیر بیشتری برخوردار است.

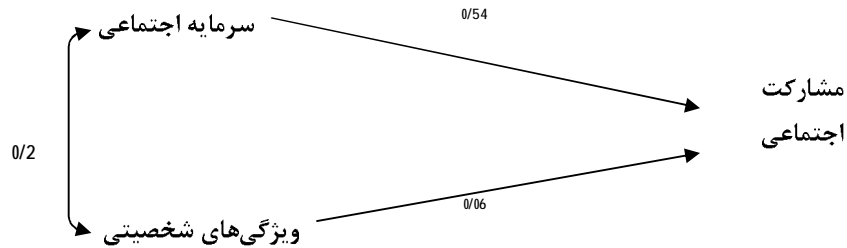
تحلیل مسیر

با توجه به متغیرهای باقیمانده در معادله رگرسیون دیاگرام مسیر مربوط در سه سطح کل جامعه مورد بررسی و نیز شهری و روستایی مورد بررسی به شرح زیر است:

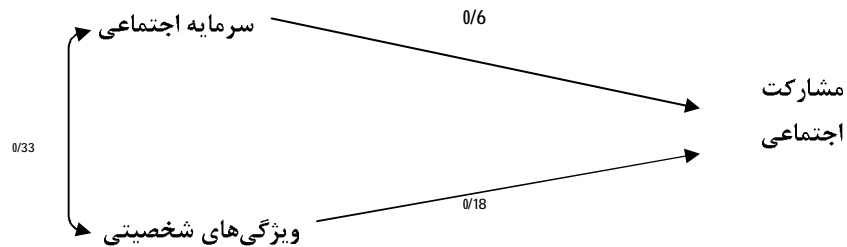
دیاگرام مسیر در کل جامعه مورد بررسی

0/58	اثر مستقیم سرمایه اجتماعی
$0/25 * 0/58 = 0/14$	اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی
$0/58 + 0/14 = 0/72$	اثر کل سرمایه اجتماعی
0/13	اثر مستقیم ویژگی‌های شخصیتی
$0/25 * 0/13 = 0/03$	اثر غیرمستقیم ویژگی‌های شخصیتی
$0/13 + 0/03 = 0/16$	اثر کل ویژگی‌های شخصیتی

دیاگرام مسیر در جامعه شهری مورد بررسی

0/54	اثر مستقیم سرمایه اجتماعی
$0/2 * 0/54 = 0/11$	اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی
$0/11 + 0/54 = 0/65$	اثر کل سرمایه اجتماعی
0/06	اثر مستقیم ویژگی‌های شخصیتی
$0/2 * 0/06 = 0/01$	اثر غیرمستقیم ویژگی‌های شخصیتی
$0/06 + 0/01 = 0/07$	اثر کل ویژگی‌های شخصیتی

دیاگرام مسیر در جامعه روستایی مورد بررسی

0/6	اثر مستقیم سرمایه اجتماعی
$0/33 * 0/6 = 0/2$	اثر غیرمستقیم سرمایه اجتماعی
$0/6 + 0/2 = 0/8$	اثر کل سرمایه اجتماعی
0/18	اثر مستقیم ویژگی‌های شخصیتی
$0/33 * 0/18 = 0/06$	اثر غیرمستقیم ویژگی‌های شخصیتی
$0/18 + 0/06 = 0/24$	اثر کل ویژگی‌های شخصیتی

نتیجه‌گیری

نتایج آزمون فرضیه‌های تحقیق در سطح میانی نشان می‌دهد که تمامی فرضیه‌های این سطح مورد تأیید قرار گرفته‌اند. به عبارتی بین انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و آگاهی اجتماعی با مشارکت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد و میزان همبستگی بین این متغیرها با متغیر وابسته تحقیق به ترتیب $0/35$ ، $0/58$ و $0/35$ می‌باشد. از طرفی با ترکیب متغیرهای فوق متغیر سرمایه اجتماعی به‌عنوان متغیرهای سطح میانی ساخته شده است که این متغیر نیز با متغیر وابسته تحقیق ارتباط معنادار در سطح اطمینان 99 درصد دارد و در میزان همبستگی آن برابر با $0/61$ است. در سطح خرد نیز تمامی متغیرهایی که سازنده متغیر ترکیبی ویژگی‌های شخصیتی هستند رابطه معناداری را در سطح اطمینان 99 درصد با متغیر وابسته تحقیق نشان می‌دهند به گونه‌ای که همبستگی بین خاص‌گرایی، قدر‌گرایی، بیگانگی اجتماعی، سنت‌گرایی و روحیه مشارکتی با متغیر مشارکت اجتماعی به ترتیب $0/1$ ، $-0/23$ ، $-0/28$ ، $-0/24$ و $0/19$ می‌باشد. و این متغیرها در شکل ترکیبی ویژگی‌های شخصیتی نیز رابطه معناداری را در سطح اطمینان 99 درصد با میزان همبستگی $0/28$ با متغیر وابسته تحقیق دارد. علاوه بر این در سطح خرد متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی که از ترکیب متغیرهای درآمد، سطح تحصیلات، نوع مسکن و رتبه شغلی ساخته شده است رابطه معناداری را با متغیر وابسته تحقیق نشان نداده و فرضیه تحقیق رد شده است.

نتایج تحلیل چند متغیر نشان می‌دهد که در سطح کل استان متغیرهای سرمایه اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی 39 درصد واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌نمایند و این درصد در مناطق شهری مورد مطالعه 31 درصد و در مناطق روستایی 47 درصد است. تحلیل مسیر انجام شده نیز نشان می‌دهد که اثرات مستقیم و غیرمستقیم سرمایه اجتماعی در حوزه کل مورد مطالعه و نیز در حوزه‌های شهری و روستایی بیشتر از اثرات متغیر ویژگی‌های شخصیتی است.

بیشنهادات و راهکارها

نتایج و یافته‌های نظری و تجربی این پژوهش نشان می‌دهند که مشارکت فرایندی است که از زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مایه می‌گیرد. در چارچوب مدل تجربی تحقیق برای تبیین موضوع از متغیرهای ترکیبی در دوسطح میانی و خرد استفاده شده است. در نتیجه تأکید را بر سه سازه اصلی نهاده‌ایم که در حکم متغیرهای ترکیبی مدل عبارت‌اند از سرمایه اجتماعی، ویژگی‌های شخصیتهای و پایگاه اجتماعی - اقتصادی هستند. این سه متغیر ترکیبی که هر کدام مشتمل بر چندین متغیر هستند در قالب مدل تجربی تحقیق در سطح استان مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در نهایت آزمون مدل تجربی تحقیق نشان داد که دو متغیر سرمایه اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتهای در مدل باقیمانده و متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی به دلیل نداشتن رابطه معنادار با متغیر وابسته تحقیق باید از مدل تحقیق حذف شود. در نهایت مدل تجربی تحقیق با دو متغیر ترکیبی سرمایه اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتهای برای تبیین موضوع باید مورد استفاده قرار گیرد و در مقام تحلیل مدل تجربی تحقیق باید با متغیر کلان تحقیق ترکیب شود و در قالب مدل تحلیلی تحقیق موضوع با سه سازه ساختار سیاسی (دولت)، سرمایه اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتهای مورد تبیین قرار گیرد. حال که نتایج و یافته‌های تحقیق دلالت بر نقش و تأثیرگذاری این سه سازه در تبیین واریانس (تغییرات) موضوع را دارند، به عبارت دیگر این سه سازه مبین‌های مناسبی هستند که می‌توانند متغیر وابسته تحقیق را تغییر دهند پس در طراحی و توسعه مدل اجرایی نیز صورت‌بندی تلاش‌ها باید در جهت ایجاد تغییرات بهینه و مثبت در این سازه‌ها باشد. در مقیاس انضمامی‌تر می‌توان پیشنهاد و راهکارهای زیر را مطرح کرد:

اصلاح فرایندهای جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری حوزه مورد مطالعه که در این زمینه سازوکارهایی آموزشی و ترویجی بیشترین اثرگذاری را دارند می‌توانند زمینه را برای بسط ویژگی‌های شخصیتهای مناسب و سازگار با فرایندهای مشارکتی و توسعه‌ای فراهم نمایند. گسترش برنامه‌های آموزشی و ترویجی، گفتگو و مشاوره و با مردم و آگاه‌سازی آن‌ها نسبت به منابع، امکانات و چگونگی طرح و حل مشکلات آن‌ها می‌تواند آمادگی لازم را برای فعالیت‌های مشارکتی تقویت نماید.

اصلاح نگرش‌ها و ویژگی‌های شخصیتی مردم به‌خصوص اصلاح نگرش آن‌ها نسبت به دولت که دولت و عوامل بیرونی را کلید حل مشکلات می‌بیند و کمتر بر خوداتکایی خود تأکید می‌نمایند.

افزایش تعامل و گرایش مثبت نسبت به یکدیگر شرط اول برای شکل‌گیری و پایداری واحدهای مشارکتی است. کنش متقابل در مجامع عمومی براساس همین اعتماد همگانی تحقق می‌یابد. یعنی نوعی نپایداری، تحت نظر نداشتن و مداخله نکردن در امور دیگران به خصوص در جایی که صفات خاص‌گرایی و خانواده‌گرایی در شکل شدید خود وجود دارد اعضای جامعه نسبت به اصول اساسی بی‌تفاوتی مدنی بیگانه‌اند. آن‌ها یا به‌طور کلی از نگاه دیگران می‌گریزند یا چنان به آنان خیره می‌شوند که گویی دشمن خود را تهدید می‌کنند. تقویت سرمایه اجتماعی از طریق افزایش اعتماد اجتماعی در دو سطح اعتماد اجتماعی بین فردی و نهادی آنچنان که تجربه نشان می‌دهد همکاری و تعاون داوطلبانه در جایی که ذخیره و انباشتی اساسی از سرمایه اجتماعی در قالب قواعد تبادل و شبکه‌های تعهد مدنی وجود داشته باشد به آسانی صورت می‌گیرد. سرمایه اجتماعی دلالت بر صورت‌هایی از سازمان اجتماعی چون اعتماد، قواعد و شبکه‌ها دارد که می‌توانند کارآیی جامعه را از طریق کنش‌های متناسب تسهیل نمایند. تعاون خودانگیخته از طریق سرمایه اجتماعی تسهیل می‌شود. بقاء و پایداری تعاون و همکاری هدفمند در گرو وجود اعتماد اجتماعی است به گونه‌ای که اعتماد اجتماعی به‌عنوان مهم‌ترین شاخص سرمایه اجتماعی از جایگاه مهمی در عرصه تعاملات اجتماعی برخوردار بوده است، هرچند که زمینه‌ها و عوامل اعتمادآفرین، یگانه و واحد نبوده است. خانواده، اجتماع محلی، دین، آیین‌های اعتمادساز، پای‌بندی به قانون و عملکرد نهادها و سازمان‌ها نقش مهمی در اعتمادآفرینی دارند. توجه به استقلال واحدهای مشارکتی و عدم استفاده دولت از کمک‌های مالی و اعتباری به عنوان اهرمی برای دخالت در این واحدها که آن‌ها را تبدیل به نظام مشارکتی مبتنی بر اجبار کرده است.

بالا بردن میزان انسجام اجتماعی از طریق تقلیل نزاع‌های سیاسی و خطی که امروزه جایگزین نزاع‌های طایفه‌ای و قبیله‌ای و نیز افزایش تعامل، بده‌بستان اجتماعی، مشارکت در برنامه‌هایی که پیوستگی، وفاق، همدلی، امید و نشاط اجتماعی را تقویت می‌کند.

تشکیل نهادهای محلی با توجه به پتانسیل‌ها، قابلیت‌ها و مشکلات موجود در هر محله. گسترش نهادهای مشارکتی با توجه به پایه‌های مقوم آن که عبارت‌اند از: 1. فرایند مشارکتی، که به‌واسطه آن آگاهی، هویت گروهی و اشتراک مساعی افراد جهت همکاری اقتصادی و حمایت اجتماعی متقابل تقویت می‌گردد؛ 2. توانمندسازی که متضمن تقویت قدرت چانه‌زنی، کسب فنون جدید و پایه‌های شناخت می‌باشد؛ 3. مشارکت در تصمیم‌گیری در معنای مداخله فعال اعضای گروه یا سازمان در تنظیم و اجرای فعالیت‌های جمعی؛ 4. شبکه ارتباطی که همکاری جمعی در میان اعضای محلی و با تشکّل‌های در سطوح بالاتر را موجب می‌گردد.

سازماندهی اعضای جامعه در قالب گروه‌های کاری، سازمان‌های محلی، سازمان‌های غیردولتی و... برای گروه‌های جمعیتی مختلف به‌خصوص برای جوانان، دانش‌آموختگان و زنان به‌عنوان منابع ظهور ایده‌های لازم برای ابتکارات توسعه‌ای که به بسط توسعه مشارکتی می‌انجامد.

منابع

- ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری (1380)، بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی شهر کاشان، *نامه علوم اجتماعی*، شماره 17، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- اوکلی، پیتر و دیوید مارسدن (1370)، *رهیافت‌های مشارکت در توسعه روستایی*. ترجمه منصور محمودنژاد، تهران: جهاد سازندگی.
- دشتی، عبدالله (1376)، دیالکتیک انضباط و خودجوشی نقش نظریه انقلابی ساندیست‌ها در فرهنگ سیاسی و مشارکت مردمی، *فصلنامه فرهنگ*، شماره 23، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- رضایی، عبدالعلی (1375)، مشارکت اجتماعی، هدف یا ابزار توسعه، *ماهنامه اطلاعات سیاسی و اقتصادی*، شماره 109-110، تهران: مؤسسه اطلاعات.
- طوسی، محمدعلی (1370)، *مشارکت در مدیریت و مالکیت*، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران.
- مردوخی، بایزید (1373)، *مشارکت مردم در فرایند توسعه و طراحی برای سنجش میزان آن*. *فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه*، شماره 6، تهران: مرکز مطالعات برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.

- Colin, Ronald (1986) The institutionalization of participation in development. in: Participation in development. Paris: unesco.
- Coombs, Robert H. (1969) Social participation, self-concept and Inter personal valuation, sociometry, volume 32, Issue 3, pp 273- 286.
- Gaotri, Huynh (1986) Popular Participation in development”. In Participation in development. Paris: Unesco.
- Heyer, J. etal (1981) Rural development in Tropical Africa. London: Macmillan.
- Kelly, Caroline and Sara Brenlinger (1996) The Social Psychology of Collective action. London: Taylor and Francis.
- Korten, David. (1980) “Community Organization and Rural development a Lerning Process approach”. Public administration Review 40(5).
- Korten, D.C. (1987) Third generation NGO strategies. A Key to people-centered development. World Development. 15.
- Korten, D.C. (1990) Getting to the 21st Century: Voluntary Action and the Gloval Agenda, West Hartford, Connecticut: Kumarian Press.
- Midgely. James etal (1986) Community Participation, Sociol development and the State. Londone:
- Oakley. Peter etal (1999) Project whith peple the practice of participation in rural development. Geneva: ILO.
- Parker, Robert. Nash. (1985) Measuring Social participation. American Sociological review. Vol. 84, Issue, 864-873.
- United Nations (1981) Popular participation as a Strategy for Promoting Community level action and national development. NewYork.
- United Nations. (1988) local social development planning vol. 1, Japan: Nargora.
- United Nations. (1998) Trining Modules local social development planning, vol. 2, Japan.

